

Ergin Çocukların Yazarı: Cahit Zarifoğlu

-Cahit Zarifoğlu'nun Çocuk Kitabı Yazarlığı-

Mustafa Ruhi ŞİRİN*

35-40 Yaşındaki Çocuklar İçin Yazmak

Cahit Zarifoğlu, çocuk kitabı yazarlığını açıklamaktan çekinmemiş, çocuk kitaplarını okuyanların yaşlarının büyük olmasına ise özel anlam yüklemiş bir şair-yazardır. Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığına yüklediği anlam evreni, kendi söylemleriyle de açıklığa kavuşmaktadır. Bu yazıda, Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığına ilişkin görüşleri, hem söylemleri hem de eserleri üzerinden dile getirilecektir.

Cahit Zarifoğlu, *İşaret Çocukları* ile şair kimliğini ortaya koymuş, hep şair kalmış, günlük, hikâye, roman türleri yanında ve çocuklar için yazdığı kitaplar ile radyo oyunlarında bu şair kimliğiyle görünerek kendi kanonunu oluşturmuş bir yazardır. Zarifoğlu, ayrı bir eda gerektirdiğini kabul etmemekle beraber, yine de çocuklar için yazmanın farklı bir yazarlık biçimi olduğunu kabul eder: “Çocuklara yazmanın, yazmak dediğimiz dehşetli olayı kolaylaştıran bir yanı var. Acılarını azaltıyor yazarın. Yazar kendini biraz daha rahat hissediyor. Çocukların safiyeti ve günahsızlıklarından gelen bir rahatlık bu. Belki de büyüklerin çekişmelerle dolu dünyasından bir kaçış.”¹

Yazarlar, çocukluğa dönüş arzusu ve çocukluğa özlem sonucu mu çocuklar için yazmaya yönelirler? Bu eğilimin birçok yazarda bu yönde olduğunu biliyoruz. Zarifoğlu'na göre, çocuklar için yazmak, bir sığınaktır: “İçimden birden denemediğim bir o kalmıştı demek geldi. İtiraf edeyim ki biraz da böyle oldu... Çocuklar için yazmak bana at oynatabileceğim çok geniş bir alan açtı. Burada masal, rüya, hayal, hikâye, gerçek, gerçeküstü ve akla gelebilecek her şey vardı. Bir anda büyük olmanın zorluklarının ötesine geçiveriyordunuz. Sizi bağlayan bir şey yoktu. Yazarken bir tür çocuk safiyetini, çocukluğu giyiniyordunuz. Karşınıza ise milyonlarca çocuğu alıyorsunuz. Her şeyi yaşamaya hakları olan ilerin büyükleriyle bir dünya oluşturuyorsunuz ve bu sebeple de zaman zaman onların büyük hâllerine hitap ediyorsunuz. Bu yüzden benim yazdıklarım, çocuklar için, çocuklar için yazdıklarım aynı zamanda büyükler için görünür.”

Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı bağlamında üzerinde durmamız gereken temel bir hareket noktası daha vardır: O da Zarifoğlu'nun masal-fantastik üretebilen bir zihni durum ve yazarlık tutumu içinde olmasıdır. Çok sık itiraf ettiği gibi, “büyüklere çok masal anlattım” ifadesi, yazdığı kitapların okur kesimini belirlememizde anahtar bir ba-

* Şair, yazar, çocuk kitabı yazarı.

1 Bu yazıda kaynak belirtilmeyen bütün italik bölümler Cahit Zarifoğlu'na aittir.



kışın şifrelerini vermesi bakımından önemlidir.

Zarifoğlu niçin masala yönelmiş olabilir? Çoğu fantastik türdeki metinlerinin ve masallarının sembol dünyası ile şiiri arasında, mistik-metafizik ilişki dışında koşutluk olmadığı gibi, şiirindeki metafizik ürperti ile masal ve fantastik metinlerinin olağanüstü semboller dünyası arasında da bir ilişki söz konusu değildir.

Cahit Zarifoğlu'nun hem masal hem de fantastik kitapları zekânın

ve bilincin ürünüdür. Kendini ele vermeyen şiiri ile, bir kaçışın anlatımı olan çocuk kitapları arasındaki ilişkiyi yorumlaması ise cesurcadır: *“Masalın tabiiği, yumuşaklığı içinde daha kolaylıkla kalem oynatabiliyorsunuz... Bahanesi ne olursa olsun, masala başlamışımı daha rahatlıkla, hem nalına hem mihına diyerek, kılıç sallayabilmekte bulduğumu söyleyebilirim”*.

Çocuklar için yazmayı ise ödev duygusuyla açıklayan Zarifoğlu'na göre, *“Çocuklar için yazmakta, çocukça, katıksız bir mutluluk vardır; bir görevin yerine getirilme duygusu ve tatmini vardır; bir sorumluluğa evet demenin kahramanlığı vardır...”*

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitapları, yaş kümelerine göre değil, *kendine özgü*, yaşları eşitleyen, her kuşaktan insana seslenen bir anlatımdan oluşmaktadır. Çocuklar için yazdığı şiirleri için de bu değerlendirmeyi yapabiliriz. Nitekim kendisi de çocuk kitaplarının hem çocuk hem de yetişkin okurları kapsadığını dile getirir: *“Bu konuda benim için büyük-küçük ayırımı yapmak oldukça zor. Genellikle zaten çocuklara alınan kitapları büyükler seçip beğenirler. Çocuklar neden sonra kendi kendilerine kitap seçmeye ve almaya başlarlar. Bunların içerisinde, benimkilerde olduğu gibi, gizli gizli büyüklere de hitap edilmesi bir sakınca doğurmasa gerek.”* Zarifoğlu, bu noktayı Dostoyevski'nin yazarlığıyla ilişkilendirir: *“Her sınıftan okuyucusu vardır Dostoyevski'nin. Basit diyebileceğimiz insanlar bunlarda bakarsınız bir cinayet romanı kurgusunu yakalar ve heyecanla okurlar. Aynı kitap, edebiyat tarihçilerine, psikologlara, hatta hukukçulara çok başka inceleme alanları ve imkânları açar.”*

Cahit Zarifoğlu'nun Dostoyevski ile arasında ilişki kurmasının asıl nedeni ise kitaplarının okurlarını çocuk ve yetişkin olarak ayırmak istemeyişidir: *“Sanırım benim çocuk kitapları da bir bakıma buna benzer özelliklere sahip. Onları ilkokul üç, dört veya beşinci sınıf öğrencilerinin, sırf olayın sürükleyişi ile okuduklarına şahid oldum. O olaylar çocukların anlayacağı bir seviyede verilmiştir. Ama büyükler de okuyorlar ve onlar ise bazılarında emperyalizm, süper güçler, çağdaş dünyanın siyasî hareketleri gibi özellikler, hatta anarşi ve yorumu gibi motifler görüyorlar. Ben bunu bu kitapların başarısı, hatta çifte başarısı olarak görmekten kendimi alamıyorum...”*

Zarifoğlu ne çocukluğun edebiyatını yapmıştır, ne de çocukluğa özlem duymuştur. Çocukluğunu malzeme yapmadığı gibi, çocuk kitaplarında çocukluğundan söz etmekten

Cahit Zarifoğlu
Ağaç Okul



ŞİİRİN

de uzak durmuştur: “Çocukluğum, buğulu, karanlık, çapraşık, hülyalı, sonradan, büyükçe korkulara sebep olacak yaşantılarla dolu geçti. Bu yüzden olacak, çocukluğumun tasavvufi tadlarla dolu bir bölümünü bir şiirimde anlatırken, son mısralarda “Ne korkunç bir iklimdi çocukluğum” diye bir mısra vardır. Bu mısra doğrudur. Bir itiraf bir tespittir. Şiirlerimde ve yazılarımda çocukluğumdan oldukça sık bahsettim. Ama hepsi, büyüdükçe edindiğim sıkıntıların kaynağını işaret ediyor gibi, psikolojik nedenlerini arıyor ve buluyormuşum gibi acıdır. Bu yüzden olacak, çocuklar için yazarken şimdiye kadar hiç mi hiç çocukluğumdan yararlanmadım. Çocukluğumu ancak büyüklere anlatabilirim. Buna rağmen, yine de farkına varmadan çocukluğumu kullanmış olabilirim. Yo yo hiç sanmıyorum...”

Poetik Çocuk Dili ve İki Yazar

Bir yazarın çocuk yazarı olup olmadığına kim karar vermelidir? Yazarın kendisi mi, editörler mi, eleştirmenler mi, çocuk ya da yetişkin okur mu? Yazarın kendini nasıl tanımladığından çok, aslolan eserdir. Eserin bütününden bir kitabın, çocuk-yetişkin dil dizgesine göre mi, çocuk-yetişkin bakışına göre mi yazılıp yazılmadığını öğrenebiliriz. Ancak, yazarın kendine sakladığı, eseri ile arasındaki gizli sözleşmenin önemli hatta belirleyici olduğu da unutulmamalıdır.

Yazar ya da sanatçı bu gizli sözleşmeye neden gerek duyar? Kuşkusuz eserin büyüğü sürsün, zamana karşı dirensin ister. Böylece de iddiasını sürdürmüş olur. Çünkü her yazar-sanatçı, metnin-eserin kolay keşfedilmesini de arzulamaz.

Ya kitapla birlikte şifrelerini hemen açıklayan yazarlara ne demeli? Hemen ilk sayfada hem eseri hem de kendilerini ifşa etmeleri biraz garip değil mi? Anlaşılmaktan korktukları için mi yaparlar bu açıklamaları? Yoksa daha okuma eşliğinin başında okura tuzak mı kurarlar?

Cahit Zarifoğlu, çocuk kitaplarının şifrelerini açıklamış bir yazardır. Eseri ile arasındaki o gizli sözleşmeyi açıklayan A. de Saint Exupéry ile Cahit Zarifoğlu'nun çocuk yazarlığı arasında benzerlik var mıdır?

Küçük Prens'in yazarı Antoine de Saint Exupéry, kitabın başında âdeta bir çocuk-yetişkin oyunu oynar:

“Léon Werth'e

Bu kitabı bir büyüğe adadığım için çocuklardan özür diliyorum. Ama, önemli bir mazeretim var: Bu adam, benim dünyada sahip olduğum en iyi dost. Bir mazeretim daha var: Bu adam her şeyi anlayabiliyor, çocuklar için yazılmış kitapları bile. Üçüncü mazeretim ise şu: Bu adam şimdi Fransa'da, aç bilaç ve soğukta. Ona çektiklerini unutturacak bir şeye öyle ihtiyacı var ki... Yine de, tüm bu mazeretleri yeterli bulmadıysanız, ben de bu kitabı, bu adamın bir zamanlarki çocukluğuna adarım. Bütün büyükler bir zamanlar çocuktular. (Pek azı bunu hatırlayabilse de.) O hâlde, ithafımı şöyle düzeltiyorum:

Küçük bir çocuk olduğu günlerdeki Léon Werth'e” (Exupéry: s.7)

Cahit Zarifoğlu
Katıraslan



BEZAR

A. de Saint Exupéry'nin kitabı yazarken kendi çocukluğu ile yüzleştiğini itiraf etmesi okur için ne anlama gelmektedir? Yazar, bu tutumu ile yetişkin okurun da kitaba başlamadan çocukluğu ile yüzleşmesini ister gibidir. Bunun anlamı ise şu: *Küçük Prens*, çocuk bakışına göre yazılmış bir eserdir. O hâlde yazar, kitabı ithaf ettiği koca adam Léon Werth'in çocuklar için yazılmış kitapları bile anlayabileceğini niçin açıklamak istemiştir? Burada yazar, eseri ile okurun ikinci kez yüzleşmesini istemektedir. Okurun yüzleşmesini istediği ikinci unsur ise eseri ile arasındaki gizli sözleşmedir. Yazar, bunu tam olarak açıklamaktan kaçınsa da eserinin sırlarına okurun ulaşacağından kaygılandığı için kitabın başında bu şifreleri açıklama ihtiyacı duymuş olabilir.

Peki, ya çocuk okur açısından bu ithafın, dolayısı ile kitabın anlamı nedir? A. de Saint Exupéry, *Küçük Prens*'i pedagojik değil poetik çocuk dili dizgesine göre yazdığı hâlde Léon Werth'in çocuklar için yazılmış kitapları bile anlayabileceğini niçin açıklamak istemiş olabilir. Bu iki sorunun tek bir cevabı olmalıdır: *Küçük Prens*'in hem çocuk hem de yetişkinlerce okunmasının temel nedeni, kitabın, yalın, poetik çocuk dil dizgesine ve çocuk bakışına göre yazılmış olmasıdır. Zaten, *Küçük Prens* de altı yaşından beri sürekli resimler çizen yazarın kendisinden başka biri değildir. Sonuç olarak, A. de Saint Exupéry, poetik çocuk dili ve çocuk bakışı ile hem çocuklara hem de yetişkinlerin çocukluklarına seslenen bir çocuk yazardır.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk yazarlığı ile A. de Saint Exupéry'nin çocuk yazarlığı arasındaki benzerliklere gelince; her ikisi de poetik çocuk dilini kullanmış iki yazardır. Zarifoğlu'nun Leon Werth'i ise 35-40 yaşlarındaki ergin çocuklardır. Nitekim kim için yazdığına yönelik soruya verdiği cevap okur yaşını açıklamaktadır: “*Asıl yetişkin okuyucu için, ondan sonra da çocuklar için.*” Bu durum ise Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığının çocuk okur açısından temel çelişkisidir. Buna karşılık *Ağaçkakanlar*'ın girişinde bütün masallarını çocuklarına ithaf eder. Neden? Çünkü çocuklar için yazarmış gibi bir tutumu benimsemesi, kendisine at oynatabileceği çok geniş alan açtığının farkındadır: “*Masalın, rüyanın, hayalin, hikâye, gerçek, gerçeküstü ve akla gelebilecek her şeyin çocuk yazarlığındaki doğallığı ile bir anda büyük olmanın zorluklarının ötesine geçiveriyorsunuz. Yazarken bir tür çocuk safiyetini, çocukluğu giyiniyorsunuz.*”

Yetişkinlerin Çocukluğu İçin Yazmak

Cahit Zarifoğlu, çocuk kitabı yazarlığının şifrelerini açıklamaktan da çekinmez. Zira “*Büyüklere yazdığımız zaman bu sadece büyükler içindir. Ama çocuklara diye yazarsanız bu aynı zamanda büyükler için olur.*” cümlesi, çocuk öznenin edebiyatını yaparken pedagojik çocuk dili kullanmadığının itirafı kabul edilebilir. Şiir yazarken olduğu gibi çocuk kitabı yazarken de ön hazırlık yapmadığını özellikle vurgulamaktan hoşlanan bir şair-yazardır Zarifoğlu. Bu ise şiire de çocuk kitaplarına da yetişkin bir şair gözü ile baktığının itirafıdır. “*Büyükler içlerinde gizli bir köşede kalmış bu duyarlığı benim kitaplarımı okurken yeniden keşfederler.*” cümleleriyle çocuk kitabı yazma sürecini açıklayan Zarifoğlu'nun bu yazarlık tutumu ise yetişkinlerin içlerindeki çocuğu uyandırmaya yöneliktir. Bu tutumu daha belirgin biçimde söylemek gerekirse, Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı, yetişkinlerin çocukluğuna seslenmeyi de içerir.

Cahit Zarifoğlu
Kuşların Dili



BEYAN

Çocuk kitabı yazarlığına özel vurgu yapmaktan kaçınmayan Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitapları işlek bir zekânın ürünüdür. Bu bağlamda “İlhamımı veren de daima o anda çocuklar için yazmakta oluşum oldu. İtiraf etmeliyim, aşk şiirleri yazarken nasıl heyecanlanabiliyorsa bir yazar, çocuklar için yazarken de öylesine dolu dolu heyecanlanabiliyor.” ifadeleriyle, çocuk ve yetişkin yazarlığını eşitleyici bir görüşü savunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hiç kuşku yok ki; Cahit Zarifoğlu poetik çocuk diline yaslanan bir çocuk kitabı yazarıdır. Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi, çocuk bakışını iç çocuk gövdesine göre ayarlamış olduğunu ileri sürse de, çocuk kitaplarının tonlaması çocuğa göre değildir. En azından okuma olgunluğu eşiklerinin ilk basamaklarında olan çocuklarla bu kitapların (*Gülüçük* dışında) iletişim kurması imkânsız gibidir. Çocuk kitaplarında tercih ettiği anlatımda olaydan önce zekâ, ağırlık merkezini oluşturur. Zekâ oyununa dayalı anlatımın çocuğun ilgisini çekebileceği ise bilinçli bir tercihtir. Ağırlıklı olarak masal-fabl-fantastik-radyo oyunu türünü seçmiş olması da bu tercihle yakından ilişkilidir. Cahit Zarifoğlu'na göre yazar, “*masalın doğallığı, yumuşaklığı içinde daha kolaylıkla kalem oynatabiliyor.*” Zarifoğlu'nun bu kalem oynatma sürecinde çocuk okurun anlam kaymaları yaşayabileceğini dikkate aldığı söylenemez. Çocuk kitaplarındaki ritmik düzyazı tadı, kitapların çocuklarca okunmasına kolaylık sağlasa da çocuk kitaplarının okuma eşikleri çocuk boyunun üzerindedir. Ancak şunu vurgulamak gerekir ki; pedagojik ve poetik çocuk kitabı yazarlığında, eserin her birine ait -pedagojik ve poetik- güçlükleri içinde barındırması kadar doğal bir durum olamaz. Bu güçlüğün temel nedeni pedagojik ya da poetik çocuk dilidir.

Çocuk edebiyatının olanaksızlığına vurgu yapan Jacqueline Rose, çocuk kitabının yazılmasının olanaksız olduğunu değil, aksine bir olanaksızlık üzerine temellendiğini söyler ve bu olanaksızlığı ise yetişkin yazarla çocuk arasındaki kopuklukla açıklar. Gareth B. Matthews, Jacqueline Rose'un çocuk edebiyatı yazarları hakkında duyduğu derin kaygıyı anlamlandırabilmek için W. H. Auden'in şu kinayeli cümlesini ödünç alarak açıklar: “*Bazı iyi kitaplar vardır, sadece biz yetişkinler için yazılmışlardır yani anlaşılabilmesi için yetişkinin deneyimine ihtiyaç vardır ama sadece çocuklar için yazılmış iyi kitaplar bulmak mümkün değildir.*”

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını okumak için yetişkinlerin çocukluk deneyiminin gerekli olduğunu düşünüyorum. Anlatımı masalların olağanüstü yönünü ve fantastik türüne yaslansa bile, bu, yeni bir zekâ ve bilinç oyunu sıçraması içindir. Çocuk kitaplarında hayal gücünün nerede bittiğini, nerede rüyaya dönüştüğünü çocuğun algılaması imkânsız gibidir. Bu nedenle, poetik çocuk dilini kullanan çocuk yazarlarının çocukla buluşması sınırlıdır.

Zarifoğlu'nun Çocuk Kitabı Yazarlığı

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarında poetik bir çocuk dilini tercih etmesine, anlatımı ve tonlaması ile yetişkin okurun çocukluğuna yönelmesine rağmen kitaplarına çocuk okurun ilgisi nasıl açıklanabilir? Bu soru, Zarifoğlu'nun çocuk yazarlığını diğer boyutları ile de ilişkilendirerek açıklamayı gerektirir.

Cahit Zarifoğlu
Serçekuş



BYTAN



Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını çocukların okumasının temel nedeni, anlatıcı tonunun olabildiğince iyi ayarlanmış olmasıdır. Anlatımdaki bu yalın tonlama ile çocuğu anlatının içine çeken Zarifoğlu'nun çocuk gerçekliğini yansıtmada, masal-fabl- fantastik-radyo oyunu türlerinin zengin anlatım yapılarını seçmiş olması bu imkânı sağlamıştır. Bu nedenle yazar, bu türleri istediği gibi biçimlendireceği ve ritmik anlatımı gerçekleştireceği için tercih etmiştir.

Serçekuş, Ağaçkakanlar, Katıraslan ve Motorlu Kuş kitaplarındaki alegorik anlatım ve fantastik kurgu ise çocukların bu kitapları okumalarını kolaylaştıran etkenlerdir. Bu kitaplarında, bilinçle bilinç dışı, somutla soyut arasındaki anlatım düzlemini fantastik ve zekice buluşları ile biçimlendirir.

Ağaçkakanlar, Katıraslan ve Motorlu Kuş'u fantastik türde yazması ise soyut olanı somutlaştırma çabası olarak da açıklanabilir. Kuşkusuz her yazarın tür seçimi farklı önceliklere ve nedenlere dayanır. Cahit Zarifoğlu, bu üçlemesi ile çocukların hayal gücünden yararlanarak yetişkinlerin dünyasına yönelmelerini amaçlar. Çünkü Cahit Zarifoğlu çocukların gerçek dünya ile erken hesaplaşmasını amaçlayan bir yazarlık tutumunu benimsemiştir. Bu bakımdan fantastik yazarlığı bakımından *Pinokyo* yazarı C. Callodi ve Behrengi arasında paralellikler kurmak mümkündür.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı, psikolojik ve psikanalitik derinlik açısından yorumlandığında çocuğa yönelişi farklı düzlemlerde açıklanabilir. Hangi yaşta olursa olsun her insanı çocuk kabul edebilen bir çocuk bakışına sahip olması ise Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığının asıl eksenini oluşturur. Bu bağlamda Zarifoğlu, çocuk kitaplarında kullandığı iç sezgi yöntemi, hayal gücünü bir iç çocuk dürbününe dönüştürür. Aktüel fantastik çocuk kitapları, romanları, kısa sanat masalları ve radyo çocuk oyunlarının hemen hepsinde egemen olan psikolojik ve sinematografik anlatımı -yansıma yöntemini- bu çocuk dürbünü ile sağlar.

Yetişkin bir okurun Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını ya da radyofonik oyunlarını okurken onları muhayyilesinde canlandırmasına imkân tanınması ve bununla birlikte sinema duygusu verilmesi de bilinçli bir tercihin sonucudur. Çünkü Zarifoğlu, bu kitapları ve radyofonik oyunları yansıma yöntemini kullanarak ve kendi gözüyle izleyerek yazdığını okura hissettirmekten hoşlanır. Bunu yaparken de masal ya da fantastiğin yaşanmışlık duygusu kazanmalarını sağlamak ister. Çocuk kitaplarını okuyan yetişkin okurun psikolojik tabloları izlediği duygusuna kapılmasının nedeni de budur. -Bu anlatım yöntemi, Zarifoğlu'nun bütün anlatımı için de geçerlidir.- Buna karşılık, Zarifoğlu'nun çocuk bakışı bazen 35-40 hatta 60 yaşındaki yetişkin bir çocuğun bakışına dönüşür.

Bir Şairin Çocuk Kitapları

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını, bir şairin çocuk kitapları bağlamında değerlendirmek de yanlış olmaz.

Yaşamak'ın *Sarıkamış 74* bölümünde, ölmüş annelerinin yatağının önünden uzaklaştırdığı çocuklara, "söyle kimler olsun istersin masalımızda?" diye sorar; "düzenli bir aile, ya da sıcak yuvalarında kuşlar mı yoksa perili ağaçlar, insanüstü güçler mi? Ay ışığı bulunsun isterim?" (Zarifoğlu 2011: s. 29) diye seslenen çocuk da Zarifoğlu'nun

Cahit Zarifoğlu
Ağaçkakanlar



farkındadır.

Gülücük ve *Ağaç Okul* dışındaki diğer altı çocuk kitabının çocuklara mı yetişkinlerin çocukluğuna mı yönelik oldukları yanında, bu kitapların türleri de belli-belirsizdir. *Serçekuş*, *Ağaçkakanlar*, *Katıraslan* hikâye-masal olarak yazılmaya başlanmış, “*minik roman olarak bitirilmiş*”tir. *Katıraslan*, kurgu olarak romana daha yakındır... Yazar, bu üçlemenin türü konusunda kesin kararını vermemiştir: “*Masal özellikleri olan romanlar veya roman özellikleri olan masallar...*” *Katıraslan*, kurgu olarak aslında fantastik bir romandır. *Ağaçkakanlar*, masal anlatımı ile başlamasına karşın romandır. *Serçekuş*, hikâye anlatımı ile başladığı hâlde çözümlemeci boyutu ile hikâye değil roman türüne yaslanır. Cahit Zarifoğlu, *Gülücük* ve *Ağaç Okul* dışındaki çocuk kitaplarını genel anlamda masal kabul ettiği gibi hikâye, roman, fantastik ve radyo oyunu ayrımı da yapmaz.

Zarifoğlu’nun çocuk kitapları arasında en düz anlatımlı olanı *Yürek Dede ile Padişah*’tır. *Küçük Şehzade*’deki masalları, geleneksel masalın ontolojik örgüsünden uzak, sanat masallardır. *Motorlu Kuş*’taki kitaba adını veren fantastik metin dışındaki iki uzun metin ise hikâyedir.

Ergin Çocukların Yazarı mı?

Bir yazarın çocuk yazarı olup-olmadığına kim karar vermelidir? Bu soruya, yazarın kendini nasıl tanımladığından çok aslanan eserdir, biçiminde cevap vermişim. Cahit Zarifoğlu’nun çocuk kitabı yazarlığı katmanlarını çocuk kitaplarının içerikleri ile ilişkilendirmeden açıklayamayız. Bu noktadan itibaren çocuk kitaplarının çocuk-yetişkin dil dizgesi ve çocuk-yetişkin bakışına göre mi yazılıp yazılmadıklarını sonuca bağlamaya çalışabiliriz...

Serçekuş, yazarın vurgusu ile “*minik, filozof tavırlı bir serçe ile avcı arasında geçen küçük bir macera,*” anlatımıdır. Bir yönü ile roman, diğer yönü ile modern bir fabldır. Yazar, bu ilk çocuk kitabı *Serçekuş*’ta bir serçeyi öldürmekten son anda vazgeçen avcının günün birinde bu serçenin canını kurtarmasını anlatır. Yazar, serçenin çocuk dürbünü ile okuru dünyaya baktırır: “*Çocuğun yaşı bazen sekiz bazen on dört oldu. Bazan 35 bazan de 40 mı yoksa! Evet, bizim Serçekuş etrafına bazan de altmış yaşında bir çocuk gibi bakıyordu...*” Zarifoğlu, kitaba çocuklar için başlasa da çocuk dizgesini metnin bütününde sürdürmez. Yazarın anlatımına nelerin yön verdiğine gelince: Küçük bir olayın,

Cahit Zarifoğlu
Gülücük



ERİYAN



gibi çocukluğa yüklediği anlamı, sanatçı bakışıyla biçimlendirir. Cahit Zarifoğlu'nun çocukları ergin çocuklardır; başka bir deyişle çocukluktan erken kaçan çocuklar. -Tıpkı kendisi gibi-. Bu nedenle Zarifoğlu, çocuk kitaplarını ergin çocuklar için yazmıştır.

Katraslan ise fantastik aktüel bir romandır. Fantastik türün, Gerhard Hass'ın vurgusu ile, en belirgin özelliği bildiğimiz nesnel ve sayısal dünyaya hayal ürünü bir dünya ile cevap vermesidir. Klaus Doderer de fantastik edebiyatın iki amacını kısaca şöyle açıklar: “Gerçekçi türdeki kitapların erişemediği noktalara erişmek, salt gerçeklerle anlatılması imkânsız olanı anlatmak, hayâl gücünün sınırsız olanaklarından yararlanarak okurunda yeni ufuklar açmak, bir. Çocukların gerçek hayattaki deneyimsizliklerine toplumsal bir bakış açısı kazandırabilmek, iki.” (Dilidüzgün 1996: s. 48)

Cahit Zarifoğlu'nun *Katraslan*'da anlattığı dünya, yetişkinlerin dünyasıdır. Kitabın şifre kavramları, “emperyalizm, süper güçler, anarşi ve güç dengesi”dir. Batılı insan karşısındaki kompleks ise kitabın ana temasıdır. Yazar, bunu ilginç bir tiple okura anlatır ve tipi şöyle çizer: Katıra benzeyen aslan mı aslana benzeyen katır mı? *Katraslan*, üst tarafı aslan, alt tarafıyla katır olan bir tiptir. Cahit Zarifoğlu bu kitabı ile aslında yetişkinlerin algılayabileceği dünyayı anlatır ve kitabın mesaj-ileti boyutu çocuğa göre değildir.

Cahit Zarifoğlu'nun aktüel fantastik kitabı ise *Motorlu Kuş*'tur. Bir kırlangıca *birtakım 'mahlûklar'* bir motor takarlar. İlk günlerde kırlangıcın keyfine diyecek yoktur. Hem de motor bedava takılmıştır. İlk itiraz eden ise yavru kuşun annesi olur. Annesine bunun için para almadıklarını söylese de annesinin cevabı hazır: “*Motor bedava ama yedek parçasının ne kadar pahalı olduğunu tabii bilmiyorsun...*” Yazar, çocuğun bunu anlayamayacağını farkındadır. Asıl hedefi yetişkinlerin işin vahametini anlamalarıdır. Burada yazar, dış kredi, yardım, hibe, ikili anlaşma, teknik iş birliği gibi konularda emperyalizme karşı çocukların direnç kazanmalarını amaçlar. Öyküyü de bunun anlaşılmasını kolaylaştıracak biçimde sonuçlandırır: Motor taktıran kırlangıç kısa sürede özelliklerini kaybeder ve kuş olduğunu bile unuttur. Gagası, motorun kuvvet levhasını gagalamaktan güdükleşir. Kanatlarını kullanamadığı için de şişmanlaşır ve bedeni motorla birleşir. Ölmek üzereyken motoru ameliyatla çıkarılsa da kırlangıcın eski hâline dönmesi imkânsız duruma gelir.

Cahit Zarifoğlu
Küçük Şehzade



BERYAN

Katraslan ile *Motorlu Kuş*, toplumsal eleştiri düzleminde ideolojik söylemi önde iki politik çocuk kitabıdır. Samed Behrengi, özgürlüklerin sınırlandığı ortamlarda çocuk evreninde büyüklerin dünyasını anlatırken masallarını hem çocukların hem de yetişkinlerin okumasını hedeflemişti. Zarifoğlu ise tam tersini yapar. Behrengi gibi simge kullanarak ve alegorik anlatımla yetişkinlerin dünyasını ‘çocuğa göre’leştirmeye yönelir. İkisinin de amacı, alegorik anlatım ile toplumsal eleştiri dozunu azaltmaktır. Bu kitapları okuyan çocuk, kitapların alegorik kurguları düzeyinde kalırken, yetişkin okur ise verilmek istenen düşünceyi bütün çıplaklığı ile fark edebilir. Benim vardığım sonuç şudur: Behrengi, çocukların dünyasında yetişkinleri anlatırken, Zarifoğlu yetişkinlerin dünyasını çocuklara açıklar.

Ağaçkakanlar, Cahit Zarifoğlu’nun anlatımı en ritmik, en zengin ve en “zekice” yazılmış romanıdır. *Serçekuş*’ta olduğu gibi *Ağaçkakanlar*’da da anlatım bilinçaltı düzlemde gelişir. Ağaçkakan ailesi, gecikmiş yaşlarına karşın çocuklarının olması için çok istekli davranır. Günlerden bir gün erkek ağaçkakan, doğacak çocuğunu rüyasında görür. Yavru ağaçkakan çabucak büyür. Büyüdükçe de çevresine zarar verir, komşu ağaçların henüz olgunlaşmamış cevizlerini düşürür. Sonunda, avcılar bu yaramaz ağaçkakan yavrusunu öldürür. Bu rüya, ağaçkakan ailesinin içini kemirse de ilk yavruları Upuy dünyaya gelir. Rüyanın geçtiği komşu bahçeye Upuy’un girmesine izin vermezler. Üç kişilik aileye yaramaz bir ağaçkakan dadanır. Bahçenin sahibi yavru ağaçkakanı herkesin gözü önünde öldürür. Cahit Zarifoğlu, bu kitabını çocuğun algılayamayacağı şu tema etrafında yazar: “*Ferdin kader önündeki durumu.*”

Zarifoğlu’nun daha düz bir alanda atını koşturduğu *Yürek Dede ile Padişah* kitabı ise bilinçaltına dayalı bir anlatımdan çok uzak, yalın bir hikâyedir: Eşeğini kaybeden Yürek Dede, pazardan küçücük bir deve satın alır. Her yıl çıktıkları yaylaya gitmek üzere hanımı Ayşe Nine ile yola çıkarlar. Konakladıkları yerde karşlarına atlılar çıkar. Onları doyurmak için “*bir güzel söz, bir sevgiye*” aldığı deveciğini keser Yürek Dede. Ayşe Nine hiç itiraz etmez buna. Atlıları yedirir içirirler. Atlılardan biri tebdilikiyafet dolaşan padişahtr.

Atlılar, Yürek Dede’nin yanından ayrılırken padişahı ziyarete gitmesini önerirler. O da bir cuma günü sarayda padişahın huzuruna çıkar. Atlıların başında olanın padişah olduğunun farkında değildir. Padişah onu yanına çağırırsa da dua sırasında Yürek Dede’nin şehirden ayrıldığını fark edemez. Ayşe Nine ile yaylaya doğru yola çıkar Yürek Dede. İkinci konaklama yerinde bir kazan dolusu altın bulurlar. Yürek Dede hemen şehre koşar. Fakirlerden bir grup getirerek altınları dağıtır. Bu defa küçük bir deve almayı ihmal etmez. Masalda hep iyi, olumlu tipler olmasına rağmen, olgun ve erdemli insanın sürüp giden mücadelesi de alttan alta sezdirilir.

Zarifoğlu’nun *Yürek Dede ile Padişah* kitabı iyinin, iyiliğin, insan ruhunun yücelişini ele alan bir temaya dayanır. Üçlemesinden farklı olarak bu kitabı bir öğüt kitabı olarak da okunabilir. “*Neden ille de bir trajiği olsun bir eserin?*” görüşünü bu eserde deneyen Zarifoğlu, “*o kitabı yazarken bir trajiğe, çatışmaya girmek için kendimi çok bilinçli*

Cahit Zarifoğlu
Motorlukuş



BYRAN

şekilde frenledim,” demektedir. Buna karşın, *Yürek Dede ile Padişah* çocuk yaşı en büyük çocuk kitabıdır.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını onun çocukluğunu, şairliğini ve şiirini dikkate almadan açıklamak bizi yapay yorumlar girdabına itebilir. Nasıl ki *Ağaçkakanlar*'ın anlatımı ile *İns* ve şiiri arasında paralellikler kurmak gerekli ise, şairliği ile çocuk kitapları arasında ilişki kurulması da o denli önemli ve zorludur. Bunun en tipik örneği, yukarıda sözünü ettiğimiz *Ağaçkakanlar* kitabıdır. Yazarın, “*ferdin kader önündeki durumu*” olarak açıkladığı ana tema aynı zamanda kendi hayatıdır. Burada şiirinin ilk döneminde öne çıkan baba-oğul çatışması ile *Ağaçkakanlar* arasındaki benzerlik üzerinde durmak gerekir. Ebubekir Eroğlu, sözünü ettiğim baba-oğul çatışmasını, *İşaret Çocukları*'ndaki anahtar ödevi gören sözcükler olan baba, anne, ev, çocuk ve bunların çevresinde oluşan imgelere yaslanarak açıklar.

Cahit Zarifoğlu'ndaki baba-oğul çatışmasını, anahtar ödevi üstlenen sözcüklerle açıklamak mümkün olduğu gibi, baba trajedisinin bittiğini ilan ettiği *Ağaçkakanlar*'ı da bu noktadan hareketle çözümlmek de mümkündür. Ancak psikolojik ve psikoanalitik yönden Zarifoğlu'nun ne şiiri ne de çocuk kitapları henüz incelenmediği için baba ile çatışmanın ve anneye yönelmenin başlangıç ve bitiş noktaları da açıklanmaya muhtaçtır. Yazar, baba-oğul çatışmasının biteceğinin işaretini rüya anlatımı ile verir. Amacı, çocukluğundan bu yana ona acı veren sarnıcı ebediyen kapatmaktır. Âlim Kahraman bu durumu, “*evi terkeden ve babayla çatışan oğul kişiliğini önce rüyaların derinliğine, sonra da gerçeklik düzleminin büsbütün dışına itmek*” (Kahraman 2001: s. 50) biçiminde yorumlar.

Cahit Zarifoğlu'nun baba-oğul çatışmasının sona ermesinde en belirleyici dönem ise baba olduğu dönemdir. Bu dönemde, çocukları ile tekrar çocukluğa geri dönüşü ve kendi trajedisini çocuklarının yaşamaması için kendini çatışmadan uzaklaştırmak isteği baskın çıkar. Bu ise şairin ev'e dönüş sürecini hızlandırır.

Radyofonik Çocuk Oyunlarının Yaşı

Cahit Zarifoğlu'nun radyofonik oyunları radyo oyunu-skeç arası metinlerdir. Radyo oyunu düşünce ağırlıklıdır; skeç ise anlık durumları yansıtan bir türdür.

Radyofonik oyun, yalnızca kulağa seslendiği hâlde, en özgür edebî tür kabul edilir. Gözün yerini muhayyilenin aldığı, bir anlamda, “konuş ki seni seyreyeyim,” ilkesine göre yazıldıkları için de hayale seslenirler. Behçet Necatigil'in yorumuyla söylemek gerekirse, radyo oyunu şiirin tamamlayıcısıdır.

Radyofonik türün, mikrofonun icadından önceye dayalı bir tarihi vardır. Tiyatro eseri ile benzerlikler taşıyan yönleri olmasına karşın, söz ve müzik-efekt ile var oluşunu gerçekleştirir. Radyofonik oyuna konuşma dili yön verir. Ancak bu dil, günlük konuşma dilinden farklı, incelmış bir dildir. Radyofonik oyun, kendine özgü yapı özellikleri ve çağrışıma dayalı anlatım tekniğini gerektiren yazarlık biçimidir. Gişesi olmayan bu tür, radyonun en nitelikli ve etkileyici program türü kabul edilir.

Cahit Zarifoğlu'nun yayımlanmış ve yayımlanmamış radyo oyunları Ocak 2012 tarihine kadar biyografilerinde yer almamıştı. Oysa, *Katraslan* kitabını yedi bölüm hâlinde

Cahit Zarifoğlu
Yürekdede ile
Padişah



BYZAN



radio oyunu türünde uyarlamıştı. Çağdaş diyebileceğimiz bu fantastik anlatı, önce okuma metni yani kitap olarak yayımlandı. Her iki metnin anlatımı dikkatle incelenirse radyofonik oyun biçiminde yazılan metnin daha zengin ve çağrışıma dayalı bir anlatıma ulaştığını fark ederiz. Doksan dakikalık bir yapıma sığdırılan radyofonik *Katraslan* oyunu, eser uyarlaması bakımından da ayrıca incelenmeye değer bir radyofonik metindir.

Cahit Zarifoğlu'nun *Yüzen Fil* ve *Aslan ile Eşek* adlı iki radyo oyununa Ankara ve İstanbul Radyoları tarafından 'yayınlanır' raporu verilmiş ancak bu oyunların mikrofonu uyarlanmış yapımlarına henüz ulaşılammıştır. El yazısı ile yazılmış ve hiçbir yerde yayımlanmamış üç çocuk oyunu daha vardır: *Vişne Reçelli Ekmek*, *Circır Böceği ile Kaplumbağa*, *Deve ile Uçuş Böceği*.

Zarifoğlu, radyofonik oyunlarında da şiir, hikâye, roman ve çocuk kitaplarında olduğu gibi yansıtma yöntemini dramatik ve yalın biçimde kullanır. *Katraslan*'da daha düşselleşir ve sezgisel anlatımı öne çıkarır.

Katraslan, *Yüzen Fil*, *Aslan ile Eşek*, *Vişne Reçelli Ekmek*, *Circır Böceği ile Kaplumbağa*, *Deve ile Uçuş Böceği* adlı radyofonik oyunlarındaki kahramanlar diğer çocuk kitaplarında olduğu gibi yaşları büyük çocukların dürbünü ile bakarlar dünyaya. Zarifoğlu, bu yaklaşımını radyofonik oyunlarında daha da belirginleştirir. Bununla birlikte Zarifoğlu'nun radyofonik oyunları zekice düzenlenmiş ve oyuna dinleyiciyi dâhil etmeyi ihmal etmeyen sözler zekâ oyunlarıdır.

“Kolay mı Çocukla Konuşmak”

Kolay mı / Çocukla konuşmak. Cahit Zarifoğlu'nun çocuk şiirleri hem işaret, hem soru, hem de cevap gibidir. *Gülüçük* ve *Ağaç Okul*'da “*çocuğun gözü*”nden konuşmasının nedeni de budur. Bu yüzden *Gülüçük* ve *Ağaç Okul*'daki *çocuk şiirleri*, Cahit Zarifoğlu şiirinin özel bir alanı kabul edilmelidir. Gizemciliği, iç sezgileri ve ilhamı dışta tutan bu kısa şiir-öykü anlatımları için söyledikleri ile kendi çocuk kitabı yazarlığını tanımlar gibidir: “*Çocuklar düşünülerek yazılmış ama yine de büyüklerin aklına hitap eden şiirler. Demek ki, çocuklar için yazdıklarım da olduğu gibi sadece çocuklara hitap eden bir renk tutturamamışım...*”

Özetlemek gerekirse, Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı, hem çocukta kendini açıklayan, hem de çocukta kendini gerçekleştiren bir yazarlık tercihidir. Zarifoğlu'nun çocuk kitapları, şair bakışının yansıdığı, zekice yazılmış ve önce yetişkinlerin çocukluğuna yönelik kitaplardır. Sonuç olarak, Cahit Zarifoğlu çocuk kitabı yazarlığında bir geleneğin devamı değil, kendi çocuk yazarlığı kanonunu oluşturmuş ergin çocukların yazarıdır.

Cahit Zarifoğlu başından beri bunun farkındadır: *Kolay mı / Çocukla konuşmak*.

Kaynaklar

- Dilidüzgün, Selahattin, (1996). *Çağdaş Çocuk Yazını / Yazın Eğitime Atılan İlk İmza* (naklen). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Exupéry, A. de Saint, (2013). *Küçük Prens*. (Çev. Sumru Ağırürüyen). İstanbul: Mavibulut Yayınları.
- Kahraman, Âlim (2001). *Edebiyatın Saklı Dili*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Matthews, Gareth B. (2000). *Çocukluk Felsefesi* (Çev. Emrah Çakmak). İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Şirin, M. Ruhi (2013). *Güneşe Yol Yapan Çocuk / Cahit Zarifoğlu Kitabı*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yönelişler* dergisi, Eylül 1981, yıl 1, sayı: 6.
- Zarifoğlu, Cahit (2006). *Konuşmalar*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2006). *Katraslan*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2011). *Yaşamak*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2011). *Güllücük*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2011). *Ağaç Okul / Çocuklara Afganistan Şiirleri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2012). *Küçük Şehzade*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2013). *Ağaçkakanlar*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2013). *Serçekuş*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2013). *Motorlukuş*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- _____ (2013). *Yürekdede ile Padişah*. İstanbul: Beyan Yayınları.



Resim: Necdet Yılmaz